

1982

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

X

Brita Bergman

TECKENSPRÅKSTRANSKRIFTION

***Stockholms Universitet
Institutionen för Lingvistik***

**Redaktörer: Inger Ahlgren
Brita Bergman**

FÖRORD

Transkriptionssystemen som redovisas i den här rapporten används inom projektet "Dövas teckenspråk - grammatiska processer i ett gestuellt-visuellt språk" som finansieras av Riksbankens jubileumsfond (RJ 79/206).

Systemet för transkription av texter har utformats tillsammans med projektkollegan Lars Wallin som dessutom bidragit med värdefull hjälp vid transkriptionen av berättelsen i Appendix I.

INNEHÅLL

	sid
INLEDNING	1
TECKENTRANSKRIFTION	2
Den manuella teckenstrukturen	3
Symbolerna	7
Transkriptionskonventioner	11
TRANSKRIFTION AV TEXTER	27
REFERENSER	36
APPENDIX I	

INLEDNING

För den som studerar teckenspråk är avsaknaden av teckenspråkskrift ett problem. Teckenspråksanalysen förutsätter dock att vi kan skriva ner våra data på något sätt vare sig det gäller enskilda tecken, satser eller hela teckenspråkstexter. Det behövs alltså någon form av transkriptionssystem.

Det är för övrigt inte bara inom forskningen som det behövs ett sätt att skriva tecken på. Andra som arbetar med teckenspråk, som t ex tolkar, teckenspråksundervisare och dövlärare, har också behov av att kunna skriva ner tecken på ett entydigt sätt utan att tvingas gå omvägen via svenska språket. Dessa gruppers intresse för transkriptionen som används i vår forskning om svenska teckenspråket har lett till att transkriptionen nu redovisas i en separat rapport i en tämligen utförlig framställning. För att ytterligare underlätta användningen av transkriptionssystemet är också ett övningsmaterial under utarbetande.

I den nu allt mer omfattande litteraturen om teckenspråk (särskilt det amerikanska) har påfallande lite utrymme ägnats åt transkriptionsfrågor. När det gäller enskilda tecken finns visserligen fonematiska skriftsystem för amerikanska teckenspråket (Stokoe 1960), tecknad svenska (Bergman 1974 och 1977) och en vidareutveckling och anpassning av Stokoes system till brittiska teckenspråket (Brennan, Colville & Lawson 1980), men de är alltså utformade i enlighet med respektive språks fonemuppsättning. Vidare är de primärt avsedda för skrift av isolerade tecken i grundform (se exv Dictionary of American Sign Language on linguistic principles, Stokoe, Casterline & Croneberg 1965) och lämpar sig mindre väl för transkription av böjda former. Något förslag till enhetligt transkriptionssystem för tecknade språk - typ det internationella fonetiska alfabetet för talade språk - föreligger inte.

När det så gäller transkription av satser och hela texter (monologer, samtal) har några olika system publicerats, bland vilka märks Stokoe & Baker 1977; Baker & Padden 1978; Reilly & McIntire 1978; Engberg, Hansen & Kjaer Sørensen 1981. Dessa system är jämförelsevis utförliga och visar på en strävan att observera och transkribera yttrandets hela form och inte bara dess manuellt producerade del. Visserligen återges tecknens manuella komponent enbart med ord i dessa mer omfattande transkriptioner men därutöver transkriberas rörelser och positioner hos flera andra artikulatorer: mun, ögon, ögonbryn, huvud, kropp.

Dessa utförliga transkriptioner är mycket utrymmeskrävande vilket gör att endast några få teckenspråksexempel brukar återges i den formen i litteraturen när forskningsresultaten redovisas. Allteftersom analysen fortskrider och kunskaperna om språken ökar tas istället andra, mer ekonomiska transkriptionskonventioner i bruk, vilka tar fasta på de språkliga elementens funktion och betydelse snarare än deras form (se exv Baker & Padden 1978; Bergman 1982). - För ett exempel på en synnerligen informationsrik transkription se Baker & Cokely's lärobok (1980) i amerikanska teckenspråket där exempel och övningar i dialogform återges.

I den här rapporten beskrivs det system som vi kommit att använda i vårt studium av det svenska teckenspråket. Först behandlas transkription av enskilda tecken och därefter beskrivs systemet för transkription av hela yttrandet.

TECKENTRANSKRIFTION

Innan transkriptionssystemets symboler och konventionerna för deras användning beskrivs är det nödvändigt med en översiktlig beskrivning av den manuella teckenstrukturen. Mycket av det som sägs om tecknen i det följande gäller även tecknen sådana de ser ut i tecknad svenska (Bergman 1974 och 1977). En påtaglig skillnad är dock att tecknen i dövas teckenspråk

inte enbart består av en manuellt producerad komponent utan att fler rörliga kroppsdelar kan vara artikulatorer i enskilda teckens utförande. Teckentranskriptionen sådan den beskrivs nedan återger dock bara den manuella komponenten som, med några få undantag när, är tillräcklig för att identifiera ett tecken - med andra ord, övriga komponenter förefaller sakna distinktiv funktion.

Den manuella teckenstrukturen

Utmärkande för den manuella teckenuppbyggnaden är (a) att en eller två händer (b) utför en rörelse (c) någonstans i förhållande till den tecknandes kropp. Dessa tecknets tre aspekter kallas (a) artikulator,

(b) artikulation,

(c) artikulationsställe.

Tecknets aspekter (eller parametrar, som de numera vanligen benämnes i den amerikanska teckenspråklitteraturen) beskrivs ofta som simultant realiserade genom att handen, den rörelse den utför och det ställe på vilket det sker förekommer samtidigt (Stokoe, 1960; Battison, 1978; Klima & Bellugi, 1979; Bergman, 1979). Det simultana draget ska dock inte överbetonas. Tecken vars artikulation utgörs av flera olika faser, såsom kontakt-rörelse-kontakt (TOLKA) eller rörelse-kontakt-rörelse (PLÖTSLIGT) har ju även en påtaglig sekventiell organisation. Detsamma gäller sammansatta tecken som i regel har två olika artikulationsställena (se Wallin 1982).

Ett tecken har antingen enkel eller dubbel artikulator, dvs endast en hand är aktiv eller båda händerna agerar tillsammans. I tvåhandstecken, vilket inte är detsamma som tecken med dubbel artikulator, kan händerna ha olika aspektfunktion såtillvida att den ena handen kan vara passiv och fungera som artikulationsställe.

Oavsett om en hand fungerar som artikulator eller artikulationsställe antar den olika former såsom flat hand, knuten hand, pekfingerhand. Dessutom intar handen olika attityder med vilket avses att den hålls på olika sätt i förhållande

till den tecknande. Dels kan handen ha en viss (attityd-)riktning, vilken beskrivs med referens till en tänkt pil från handleden till de inre knogarna (vänsterriktad, framåtriktad); dels olika (attityd-)vridning som relateras till handflatans riktning, dvs åt vilket håll handflatan är vänd (uppåtvänd, framåtvänd).

Artikulationen är agerandet, det som artikulatorn gör. Artikulationen är vanligen en rörelse av något slag, men kan också bestå enbart av att artikulatorn etablerar kontakt med någon kroppsdel som i exv MIN där den flata handen läggs på bröstet. Artikulationsaspekten beskrivs med rörelseriktningar (höger, fram, ner), rörelsearter (vrids, cirkel) och interaktionsarter (växelvis, divergerande).

Artikulationsstället slutligen är det läge vid vilket artikulatorn agerar. Det är antingen någon del av kroppen eller det neutrala läget, vilket är området framför den tecknandes kropp där händerna med lätthet artikulerar när armarna är böjda i armbågarna. Som nämndes ovan fungerar även en hand som artikulationsställe, manuellt läge, och antar också då olika handformer (dock bara en delmängd av dem som förekommer i aspekten artikulator) och attityder.

Så långt är beskrivningen av den manuella teckenstrukturen gemensam för tecknad svenska och teckenspråket. För tecknad svenska har dessutom en längre gående analys av tecknen gjorts, nämligen av de distinktiva enheterna (teckenspråksföremålen) som efter Stokoe (1960) benämns kirem. Nedan ges en översiktlig sammanställning av beskrivningen av tecknen i tecknad svenska (för en detaljerad redogörelse se Bergman, 1977).

ASPEKT	KIREMTYP	KIREMEXEMPEL
artikulator	(i) handform	flat hand, knuten hand
	(ii) attityd	framåtriktad, uppåtvänd
artikulation	(iii) rörelseriktning	upp, höger, fram
	(iv) rörelseart	föres, vrids, spelar
	(v) interaktionsart	växelvis, konvergerande
artikulations- ställe	(vi) läge; om manu- ellt läge: (i) + (ii)	bröstit, pannan, neut- rala läget

Någon liknande analys av teckenspråkets distinktiva enheter har inte gjorts.

Med utgångspunkt i kiremanalysen har ett skriftsystem för tecknad svenska konstruerats enligt principen ett kirem - en skriftsymbol, alltså en fonematisk teckenskrift. Det är det skriftsystemet som ligger till grund för det system som beskrivs här. Att så är fallet beror delvis på de olika yttre förutsättningarna för insamling och katalogisering av tecken i tecknad svenska resp dövas teckenspråk. När undersökningen av tecknad svenska inleddes fanns redan en del av teckenförrådet beskrivet i Sveriges dövas riksförbunds "Teckenordbok" (1971) vars bildmaterial kunde utnyttjas för katalogisering. Inför studiet av teckenspråket fanns ingen teckenbok eller annan beskrivning att tillgå. Däremot fanns skriften för tecknad svenska vilken kunde utnyttjas för transkription av enskilda tecken i teckenspråket. Merparten av tecknen i tecknad svenska är ju f ö hämtade från teckenspråket varför skriften borde fungera även för transkription av teckenspråkets teckenförråd.

Den fonematiska skriften för tecknad svenska är emellertid inte tillräckligt detaljerad för en fonetisk transkription av tecknen i dövas teckenspråk. Därför har nya symboler successivt tillkommit. Så har t ex 15 handformssymboler och 5 lägessymboler skapats. Dessutom har betydligt utförligare konventioner för transkription av artikulationsaspekten utarbetats. Transkriptionen är en (fonetisk) "broad transcription", vars symboluppsättning representerar det vi intuitivt

uppfattar som teckenspråkets distinktiva enheter och deras viktigaste varianter. Ett exempel: En preliminär analys av distributionen av handformerna D och 4 tyder på att de är kontextuella varianter till J och Y (fig 1-4 sid 25). D och 4 förekommer i tecken där handen har radial kontakt (dvs vid tumsidan) varvid artikulationen underlättas genom att tummen dras in över handflatan och på så sätt ger en jämnare kontaktyta. Samma drag, tummens läge, skiljer för övrigt de knutna handformerna Θ och G åt, vilka också förefaller vara i komplementär distribution i tecken med kontakt (fig 13, 12 sid 25). Men när det gäller Θ och G har dessutom ett minimalt kontrasterande teckenpar belagts: $\uparrow\Theta\uparrow\uparrow 2$ ('truga') och $\uparrow GG\uparrow\uparrow 2$ ('snickare'), vilket tyder på att Θ och G representerar olika distinktiva enheter (och att tummens läge i dessa knutna händer är ett distinkt drag). I en fonematisk skrift skulle alltså symbolerna D och 4 kunna uteslutas (givet att de är kontextuella varianter till J resp Y) medan både Θ och G skulle behövas. Om syftet med vårt transkriptionssystem enbart var att skriva ner tecken på ett entydigt sätt skulle symbolantalet redan nu kunna nedbringas, men i avvaktan på en analys av teckenstrukturen används detta utförligare system. Verkligt finfonetiska observationer kan inte transkriberas med systemet i dess nuvarande form men det borde utan alltför stora svårigheter kunna utökas även för sådan transkription.

Till sist bör kanske också påpekas att det här transkriptionssystemet inte ska betraktas som ett slutgiltigt förslag till hur svenska tecken ska transkriberas. Det vore t ex mer praktiskt att ha ett system som kunde skrivas direkt på maskin. Jag avstår emellertid tillsvidare från att göra en så omfattande revidering av systemet och redovisar här det system som vi för närvarande använder oss av. Det är dock troligt att vi i samband med en analys av teckenelementens distinktiva särdrag kommer att använda ett delvis annorlunda transkriptionssätt som - förutom att det avspeglar särdragsbeskrivningen - låter sig skrivas på maskin.

Symbolerna¹⁾

L ä g e n

○	ansiktet, i huvudhöjd
∩	övre delen av ansiktet
∪	nedre delen av ansiktet
∩	nacken ²⁾
∩	hjässan
∩	pannan
∩	sidan av huvudet, örat
○	ögat
∩	kinden
△	näsan
○	munnen
∩	hakan
□	halsen
□	bröstit
[vänster sida av bröstit
]	höger sida av bröstit
∟	axeln
∟	höften
∩	magen, mellangärdet
<	armen
<	överarmen
∩	benet

Lägena i huvudhöjd har (med undantag av näsan) rundade symboler; övriga har rätvinkliga symboler. Vidare förekommer två olika storlekar bland lägessymbolerna. Följande symboler är stora (lika höga som handformssymbolerna sid 8): ○, ∩, ∪, ∩, } , [] , [,] , < , << , ∩ . De övriga är bara hälften så stora och har samma höjd som attityd- och artikulations-symbolerna. Dessa små lägessymboler skrivs "på raden" men fyra av dem har kommit att skrivas i en högre position: ∩ , ∩ , ○ , ∩ .

1) Samtliga symboler återfinns på sid 24.

2) Symbolen föreslagen av Eva Ozolins.

Underarmen saknar egen symbol men transkriberas med armens symbol < följt av attitydsymbolerna.

O, ∩ och U används för tecken vars artikulation saknar kontakt. Symboler för de lägen vilka utgörs av den ena kroppsdelen i ett par kan vid behov dubbelskrivas med motsvarande spegelvända symbol: {}, (), ⌈ ⌋, ⌞ ⌟, < >, <>, °° .

H a n d f o r m e r ¹⁾

J	flata handen	V	V-handen
D	D-handen	∩	dubbelkroken
Y	sprethanden	R	långfingret
4	4-handen	M	M-handen
J	flata tumhanden	W	W-handen
∧	vinkelhanden	I	lillfingret
A	tumvinkelhanden	†	flyghanden
A	A-handen	┘	L-handen
S	S-handen	∪	måtthanden
Σ	klohanden	↓	raka måtthanden
O	O-handen	Δ	nyphanden
G	knutna handen	T	T-handen
Θ	hållhanden	∨	tupphanden
E	E-handen	A	höjda tupphanden
B	tummen	K	K-handen
L	pekfingret	H	stora nyphanden
└	vinklade pekfingret	*	stora långfingret
┘	krokfingret	Z	runda långfingret
N	N-handen		

De teckenelement som utgörs av kroppslägen har fått sina namn efter den kroppsdelen de anknyter till. När det däremot gäller de olika handformerna uppstår inte svenska beteckningar lika naturligt. En del former har visserligen fått namn efter form (flat hand, knuten hand) eller funktion (måtthand, nyphand) men i många fall används andra mer eller mindre lyckade beteckningar. Namnen på handformerna är i det här sammanhanget

¹⁾ Handformerna avbildas på sid 25-26.

av underordnad betydelse - det är själva handformen och symbolen för den som är det väsentliga.

Handformer som liknar bokstäver i handalfabetet symboliseras av bokstäver. Till övriga handformer används bokstavsliknande symboler. Skillnaden mellan symbolerna i paren J - \mathcal{J} , \wedge - \mathcal{A} , I - \mathcal{I} , V - \mathcal{V} och \cap - \mathcal{A} avspeglar en verklig skillnad mellan respektive handformer, nämligen att i dem med ett tvärstreck ingår dessutom tummen i handkonfigurationen.

R ö r e l s e r i k t n i n g a r

- ← vänster
- höger
- ↔ vänster-höger
- ↑ fram
- ↓ in
- ↕ fram-in
- ^ upp
- v ner
- ∨ upp-ner

Dessa tre grupper av pilar representerar rörelse i tre olika plan. Rörelser i horisontalplanet (i sidled och djupled) symboliseras av hela pilar, medan rörelse i vertikalplanet (höjded) symboliseras av "pilspetsarna". Sammansatta pilar betecknar upprepade (pendlande, framochtillbaka-) rörelser i respektive plan.

R ö r e l s e a r t e r

- ⌒ båge
- cirkel
- 2 vrids
- 3 slås
- 3 spelar
- ⇄ förändras
- ⚡ strör ¹⁾

¹⁾ Symbolen från Brennan et al 1980.

Med rörelseart avses sådana rörelser som kan förekomma i tecken med enkel artikulator i neutrala läget, dvs i enhands-tecken utan kontakt.

Båge och cirkel (samt föres som saknar symbol) innebär förflyttning av hela handen. Vrids och slås är rörelser som ändrar handens attityd: vrids ändrar handflatans riktning, dvs påverkar attitydvridningen; slås ändrar attitydriktningen. Spelar, förändras och strör är rörelser som utförs av fingrarna. Förändras innebär en öppnande eller slutande rörelse i handen som resulterar i en annan handform än den artikulatorn har initialt, varför symbolen \Rightarrow vanligen kompletteras med symbolen för den avslutande handformen. Strör är en rörelse av tummen som innebär att den förs över fingertopparna.

I n t e r a k t i o n s a r t e r

- ≈ växelvis
- > konvergerar
- < divergerar
- ↻ byte¹⁾
- X kors
- ∠ vinkel
- ⌘ hakning
- Ⓔ entré
- kontakt

Med interaktionsart avses i första hand sådana artikulations-element som förekommer i tecken med dubbel artikulator. För hakning, entré och kontakt gäller dock att de dessutom förekommer i tecken med enkel artikulator och hand- eller kroppsläge. Ingen av interaktionsarterna kan förekomma i tecken med enkel artikulator i neutrala läget.

¹⁾ Symbolen från Stokoe 1960.

A t t i t y d

<u>attitydriktning</u>		<u>attitydvridning</u>
←	vänster)
→	höger	(
↑	fram	∩
↓	in	∪
^	upp	⊥
v	ner	⊥

Attitydriktningen skrivs med samma symboler som rörelseriktningarna i aspekten artikulation, medan attitydvridningen har egna symboler.

Ö v r i g a s y m b o l e r

- | horisontal relation
- vertikal relation

| och - anger den högra handens placering relativt den vänstra handen eller annan kroppsdel.

- : upprepad artikulation

Upprepad artikulation innebär i regel två sekvenser. Rörelseantal kan också skrivas med siffror.

- / placeras mellan de två leden i ett sammansatt tecken.

Transkriptionskonventioner

Konventionerna för teckentranskriptionen beskrivs enklast med hänvisning till de olika positioner eller fält i vilka symbolerna förekommer. Vi kallar dem här fält I, II och III.¹⁾ Dessa fält motsvarar tecknets tre aspekter: I - artikulationsställe, II - artikulator, III - artikulation. Eftersom första fältet ibland är outnyttjat (och eftersom det delvis utnyttjar samma konventioner som fält II) kan det vara lämpligt att börja med fält II.

¹⁾ Schematisk sammanfattning av teckentranskriptionen med beskrivning av respektive fälts delfält återfinns på sid 23.

I fält II skrivs alltså symbolerna för artikulatorn, dvs för handform och attityd. Enkel artikulator anges med symbolen för dess handform åtföljd av två attitydsymboler. Attityden anges genom att symbolen för handens riktning skrivs upptill, omedelbart till höger om handformssymbolen och under denna, alltså nedtill till höger om handformen skrivs attitydvridningens symbol. Ex: J[^] står för en flat hand (J) som hålls uppåtriktad (^) med handflatan framåtvänd (∩) och är transkriptionen av artikulatorn i tecknet STOPP.

Dubbel artikulator anges genom att två handformssymboler sätts ut. I och med att händerna i tecken med dubbel artikulator har samma form skrivs alltså samma symbol två gånger. Den högra symbolen representerar höger hand, den vänstra vänster hand. Detta är inte helt oviktigt eftersom det är avgörande för hur attitydsymbolerna skrivs. I en del tecken är visserligen attityden densamma för båda händerna vilket framgår av transkriptionen av den dubbla artikulatorn i t ex tecknet BORD: [↑]JJ[↑]. Båda händerna hålls framåtriktade med handflatorna nedåtvända. Däremot ser transkriptionen av den dubbla artikulatorn i GATA ut på följande sätt: [^]JJ[^]. Attitydriktningen är densamma hos båda händerna (uppåtriktad) men vridningen är beskriven med olika symboler. Det utläses som att höger hand är vriden mot vänster (∩) och vänster hand är vriden mot höger (∪).

Av de två exemplen ovan framgår att handformssymbolerna i tecken med dubbel artikulator omges av attitydsymbolerna, något som inte gäller för tvåhandstecken med manuellt läge.

Fält I representerar aspekten artikulationsställe. Beroende på lägets art kan tre olika notationer förekomma här. Om artikulationsstället är det neutrala läget sätts ingen symbol ut. I sådana tecken, vilka är vanliga, kommer alltså artikulatorsbeskrivningen att stå först. Om tecknet har ett kroppsläge skrivs lägessymbolen här, alltså till vänster om artikulatorssymbolerna. Ex: ∩ J[^] och [] J[^] som i tecknen BO och MIN där den flata handen artikulerar vid kinden respektive på bröstet.

Den tredje möjligheten är att tecknet har ett manuellt läge. Det anges med symbolen för den form handen har och till höger om denna skrivs attitydsymbolerna. Ex: J[↑] V[↑] som i tecknet LIGGA där V-handen, framåtriktad och uppåtvänd, artikulerar vid den flata handen som har samma attityd.

Skillnanden i transkriptionen mellan tecken med dubbel artikulator och tecken med enkel artikulator vid manuellt läge, dvs attitydsymbolernas placering i förhållande till handformerna, kanske syns väl liten, men har inte orsakat några problem vid användningen av systemet. Till viss del kan det bero på att det ofta framgår av flera faktorer (än symbolernas placering) vilken aspektfunktion en hand har. Om handformerna är olika måste en hand vara artikulationsställe då ju händerna har samma form i tecken med dubbel artikulator. Om handformerna föregås av en symbol för ett kroppsläge är båda händerna artikulatorer. De enda fallen där enbart attitydsymbolernas placering anger aspektfunktionen är således när händerna har samma form och kroppslägessymbol saknas. Ett sådant par utgörs av PARALLELL som har dubbel artikulator, [^]LL[^], och FÖRBI som har manuellt läge, L[^]L[^]. Artikulationen är i båda fallen en framåtgående rörelse.

I fält III slutligen skrivs artikulationen. Här förekommer ofta flera symboler vilka kombineras enligt två principer: symboler för simultana element skrivs vertikalt; symboler för successiva element horisontellt från vänster till höger. I regel förekommer minst två symboler varav den ena betecknar en rörelseart och den andra en rörelseriktning. Den vanliga enkla förflyttningsrörelsen, föres, saknar dock symbol och transkriberas enbart med en riktningangivelse.

(1)	J [^] ↑	I neutrala läget
	'stopp'	II flat hand uppåtriktad framåtvänd
		III föres framåt
(2)	B [^] ^	I neutrala läget
	'chef'	II tumhanden framåtriktad vänstervänd
		III föres uppåt
(3)	N [^] ↔	I neutrala läget
	'när'	II N-handen framåtriktad nedåtvänd
		III föres fram och tillbaka i sidled

- (4) $\uparrow \Sigma \Sigma \uparrow \vee$ I neutrala läget
 'vet inte' II båda klohänderna framåtriktade upp-
 åtvända
 III föres nedåt

- (5) $\uparrow \nabla \nabla \uparrow \downarrow \approx$ I neutrala läget
 'har inte lust' II båda händerna spretade framåtriktade
 nedåtvända
 III föres fram och tillbaka i djupled
 växelvis

Av (4) och (5) framgår att i tecken med dubbel artikulator skrivs artikulationssymbolerna endast en gång.

Vid andra rörelsearter än föres, såsom slås (ω) och vrids (\sim) skrivs rörelsesymbolerna överst och under dem riktningen:

- (6) $N \uparrow \omega$ I neutrala läget
 'verkligen' II N-handen uppåtriktad framåtvänd
 III slås framåt

- (7) $\theta \uparrow \sim$ I neutrala läget
 'låsa' II hållhanden framåtriktad nedåtvänd
 III vrids upp

När handen vrids eller slås samtidigt med att den också förs i någon riktning fordras tre symboler vertikalt ordnade:

- (8) $\nabla \leftarrow \rightarrow \sim$ I neutrala läget
 'Danmark' II tupphanden vänsterriktad inåtvänd
 III föres åt höger medan den slås upp
 och ner

I sådana fall skrivs alltså den "större" förflyttningsrörelsen överst, symboliserad av riktningssymbolen. Därunder skrivs den "mindre" rörelsearten som i sin tur kompletteras med angivande av sin riktning.

Även transkription av förflyttning i båge fordrar tre vertikala artikulationssymboler:

- (9) $\cup \rightarrow \uparrow$ I neutrala läget
 'bro' II mätthanden högerriktad nedåtvänd
 III föres framåt i uppåtgående båge

Bågens längdutsträckning anges med föres framåt. Dess böjning anges av riktningsspilen som skrivs under bågsymbolen.

När förflyttningsrörelse sker i kontakt med ett läge skrivs kontaktsymbolen överst:

- (10) $\square J \leftarrow \downarrow$ I bröstet
 II flat hand vänsterriktad inåtvänd
 'skön' III föres under kontakt nedåt
- (11) $\cup J \uparrow \downarrow$ I kinden
 II flat hand uppåtriktad vänstervänd
 'snäll' III föres nedåt under kontakt

Kontakt förekommer inte bara under hela artikulationen utan även i olika faser av densamma: initialt, medialt, finalt. PERIOD är ett exempel på tecken med initial kontakt:

- (12) $J \uparrow \cup J \uparrow \circ \rightarrow$ I flat hand framåtriktad högervänd
 II flat hand framåtriktad vänstervänd
 'period' III initial kontakt följd av föres höger i uppåtgående båge

Medial och final kontakt exemplifieras av följande tecken:

- (13) $J \rightarrow L \uparrow \vee \circ \wedge$ I flat hand vänsterriktad uppåtvänd
 II pekfingerhand framåtriktad nedåtvänd
 'plötsligt' III föres ner, kontakt, föres upp
- (14) $J \rightarrow G \uparrow \uparrow \circ$ I flat hand högerriktad inåtvänd
 II knuten hand framåtriktad vänstervänd
 'mätt' III föres fram till kontakt

Tecknet MUSKEL har initial och final kontakt med rörelse i den mediala fasen:

- (15) $\leftarrow L \leftarrow \circ \vee \circ$ I överarmen
 II pekfingeret vänsterriktat nedåtvänt
 'muskel' III kontakt, föres nedåt samtidigt med att handen vrids upp, kontakt

Exempel på andra rörelsesekvenser hittar vi i tecken med dubbel artikulator:

- (16) $\uparrow \uparrow \uparrow \uparrow \leftarrow \downarrow \downarrow$ I neutrala läget
 II vinklade pekfingerar framåtriktade nedåtvända
 'kvadratisk' III divergerar, föres in, konvergerar

När händerna tillsammans beskriver en cirkelform transkriberas detta snarlikt:

- (17) $\cup L L \cup \leftarrow \uparrow \downarrow$ I neutrala läget
 II pekfingerarna uppåtriktade framåtvända
 'kommitté' III divergerar, föres fram samtidigt som de vrids in, konvergerar

De vertikalt ordnade symbolerna i (17) anger alltså att samtidigt som händerna förs framåt utför de en vridande rörelse

så att de kommer att ha motsatt attitydvridning (jämfört med i initialskedet) när de sedan konvergerar.

Förutom tecken där händerna tillsammans beskriver en cirkels form (genom bågrörelser eller vridning) fordrar ofta tecken med rörelsearten cirkel en omständlig transkription, i all synnerhet när den kombineras med förflyttningsrörelsen föres. De riktningsangivelser som skrivs under cirkelsymbolen avser det plan i vilket cirkeln utförs (inte cirkelns egen riktning):

- (18) $O \uparrow \wedge \circ$ I ansiktet
'ansikte' II vinklat pekfinger uppåtriktat inåtvänt
III cirkel i frontalplanet

Den cirkel som pek fingret beskriver framför ansiktet i (18) är en vertikal (stående) cirkel, parallell med den tecknandes kropp. Det är alltså en cirkels utsträckning i frontalplanet som symbolen \wedge betecknar.

- (19) $J \uparrow \leftarrow \circ$ I flat hand framåtriktad uppåtvänd
'tallrik' II vinklat pekfinger vänsterriktat nedåtvänt
III cirkel i horisontalplanet

En liggande cirkel, alltså med utsträckning i horisontalplanet, anges som i (19) med vänsterpilen.

Stående cirkel vinkelrät mot den tecknande, dvs i sagittalplanet, skrivs som rörelse fram eller in beroende på vilken riktning som faktiskt förekommer.

- (20) $\rightarrow \ll \leftarrow \circ$ I neutrala läget
'vagn' II pek fingrarna riktade mot varandra inåtvända
III cirkel fram

Upprepade cirkelrörelser i horisontal- och frontalplanen kan anges som övriga upprepade rörelsearter där riktningsangivelser ingår, alltså med sammansatta riktningspilar:

- (21) $\bar{G} \uparrow \bar{G} \leftarrow \circ$ I knuten hand framåtriktad högvänd
'kaffe' II knuten hand vänsterriktad inåtvänd
III kontakt samtidigt med horisontella cirkelrörelser

- (22) $U G \hat{\curvearrowright} \circ$ I nedre delen av ansiktet
 'smutsig' II knuten hand uppåtriktad vänstervänd
 III upprepade cirkelrörelser i frontalplanet

Om däremot den sammansatta pilen för rörelse i sagittalplanet används går skillnaden mellan upprepad cirkel fram och upprepad cirkel in förlorad i transkriptionen. Här används symbolen för upprepad artikulation:

- (23) $\uparrow \nabla \nabla \uparrow \circ \circ$ I neutrala läget
 'teckna' II spretade händer framåtriktade vända mot varandra
 III upprepade cirkelrörelser framåt växelvis

Även om vi försöker lösa problemet med flera cirkelrörelser i sagittalplanet genom att använda symbolen för upprepad artikulation som i (23) löser det inte frågan om hur tecken som KARRIÄR ska transkriberas:

- (24) $\hat{\curvearrowleft} \hat{\curvearrowright} \hat{\curvearrowright} \hat{\curvearrowright} \hat{\curvearrowright} \hat{\curvearrowright}$ I neutrala läget
 'karriär' II vinkelpekfingrar uppåtriktade vända mot varandra
 III föres uppåt under växelvisa cirkelrörelser framåt

I (24) skulle nämligen upprepningsymbolen tolkas som att hela artikulationen upprepas och det skulle innebära att händerna (minst) två gånger på varandra fördes uppåt under växelvisa cirkelrörelser. Symbolen för växelvisa rörelser får här anses implicera att cirkelrörelserna är flera, något som den kan göra även i (23). Om däremot tecken med enkel artikulator eller med dubbel artikulator och samtidig rörelse skulle visa sig ha upprepad sagittal cirkelrörelse med samtidig förflyttning, förmår inte transkriptionen i sin nuvarande form visa det på ett helt tillfredsställande sätt.

Symbolen för rörelsearten förändras, \Rightarrow , kompletteras vanligen med symbolen för den handform som rörelsen slutar i:

- (25) $O O \hat{\curvearrowright} \Rightarrow \nabla$ I huvudhöjd
 'blinkers' II O-handen uppåtriktad framåtvänd
 III förändras till sprethand två ggr

- (26) $\Sigma \hat{\curvearrowright} \downarrow \Rightarrow G$ I neutrala läget
 'hämta' II klohand framåtriktad nedåtvänd
 III föres inåt samtidigt som den förändras till knuten hand

- (27) $\hat{A} \hat{J} \hat{J} \hat{A} \hat{V} \hat{A} \hat{A}$ I neutrala läget
 'budget' II båda flata tumhänderna uppåtriktade framåtvända
 III föres nedåt samtidigt som de förändras till A-händer, divergerar

Spelar, \underline{m} , kan förekomma samtidigt med förflyttningsrörelser men även med kontakt:

- (28) $\hat{V} \hat{J} \hat{V} \hat{m}$ I neutrala läget
 'snöa' II sprethand framåtriktad nedåtvänd
 III föres nedåt med spelande rörelser

- (29) $\underline{V} \hat{V} \hat{J} \hat{m}$ I hakans undersida
 'ljuga' II V-hand vänsterriktad nedåtvänd
 III kontakt med samtida spelande rörelser

Några exempel på interaktionsarter har redan förekommit: växelvis (5), (23); konvergerar (16), (17); divergerar (16), (17), (27); kontakt (10), (11), (12), (13), (21). Här följer ett exempel på interaktionsarten byte:

- (30) $\hat{A} \hat{V} \hat{V} \hat{A} \hat{V} \hat{V} \hat{A}$ I neutrala läget
 'politik' II hållhänderna framåtriktade vh uppåtvänd hh nedåtvänd, hh ovanför vh
 III kontakt, byte, kontakt

Byte innebär att händerna interagerar på så sätt att de byter plats med varandra varvid attityden ändras. I (30) innebär det att vänsterhand efter bytet är ovanför höger hand och att vänster hand är nedåtvänd och höger är uppåtvänd ($\hat{A} \hat{V} \hat{V} \hat{A}$).

De tre interaktionssymbolerna \times , \angle och \times skiljer sig i sin användning från de övriga genom att de kan förekomma både i andra och tredje fältet. När de står i fält III symboliserar de (precis som övriga symboler där) rena artikulationselement.

- (31) $\hat{O} \hat{J} \hat{J} \hat{A} \times$ I ansiktet
 'mörk' II båda händerna flata uppåtriktade inåtvända
 III korsas

- (32) $\hat{J} \hat{J} \hat{J} \hat{A}$ I neutrala läget
 'hörna' II båda händerna flata framåtriktade vända mot varandra
 III vinkelkontakt upprepas

- (33) $\rightarrow \bar{S} S \leftarrow \times$ I neutrala läget
 II S-händerna riktade mot varandra vh
 'och' uppåtvänd hh nedåtvänd
 III hakas i varandra

Som tidigare nämnts används \times även vid transkription av tecken där artikulatorn tar i eller griper om artikulationsstället. Det kan vara ett kroppsläge som i ÖRE eller ett manuellt läge som i HUD:

- (34) $\} \Delta \uparrow \times$ I örat
 II nyphanden framåtriktad vänstervänd
 'öre' III hakning (tar i örsnibben)
- (35) $J \uparrow \Delta \leftarrow \times$ I flata handen framåtriktad nedåtvänd
 II stora nyphanden vänsterriktad ned-
 'hud' åtvänd
 III hakning (nyper i vh:s hud)

När \times , \angle och \times förekommer i fält II betecknar de s k bibehållen interaktion, dvs olika typer av kontakt mellan händerna som varar hela tecknet. Detta gäller tecken med dubbel artikulator som genom denna bibehållna interaktion s a s får en sammansatt artikulator. I sådana tecken betecknar dessa symboler egenskaper hos den dubbla artikulatorn snarare än hos artikulationsaspekten vilket alltså är anledningen till att de skrivs mellan handformssymbolerna i fält II.

- (36) $\uparrow N^{\times} N \uparrow \uparrow$ I neutrala läget
 II båda N-händerna framåtriktade nedåtvända i korskontakt med hh ovanför vh
 'åka' III föres framåt
- (37) $\uparrow J \leftarrow J \uparrow \uparrow$ I neutrala läget
 II båda flata händerna framåtriktade vända mot varandra med vinkelkontakt
 'båt' III föres framåt
- (38) $\wedge \uparrow \times \uparrow \wedge \sim$ I neutrala läget
 II båda händerna spretade uppåtriktade inåtvända, korsade med hh framför vh och hakade i varandra (med tummarna)
 'fjärril' III spelar

(Detta är hittills det enda observerade fallet som fordrar två symboler för den bibehållna interaktionen.)

I (36), (37) och (38) används alltså interaktionssymboler för att ange händernas inbördes relation i tvåhandstecken. De be-

skrivs som tecken med dubbel artikulator därför att händerna har samma form, samma eller motsatt (spegelvänd) attityd och agerar på likartat sätt. Om händerna i tecken med bibehållen interaktion eller kontakt under artikulationen däremot har olika handform uppstår frågan hur de bäst ska beskrivas. De kan då antingen betraktas som tecken med dubbel, assymetrisk artikulator eller som tecken med rörligt artikulationsställe. Den här frågeställningen är av betydelse för transkriptionen eftersom dessa tecken får olika skriftbild beroende på vilken aspektstruktur vi tillskriver dem. Låt oss jämföra transkriptionerna av tecknet RIDA i dessa båda tolkningar:

(39 a) $J \uparrow \times V \downarrow$ ↓: I flat hand framåtriktad högervänd
'rida' II V-hand nedåtriktad inåtvänd med bi-
behållen hakning på flata handen
III föres inåt upprepade gånger

(39 b) $\uparrow J \times V \downarrow$ ↓: I neutrala läget
'rida' II flat hand framåtriktad högervänd och
V-hand nedåtriktad inåtvänd med bi-
behållen hakning
III föres inåt upprepade gånger

I transkriptionshänseende är (39 b) att föredra, dvs båda händerna betraktas som artikulatorer. Det betyder nämligen att artikulationsbeskrivningen gäller för båda händerna och att de med denna bibehållna interaktion tillsammans utför rörelsen inåt. (39 a) däremot utläses som att V-handen under bibehållen hakning föres inåt några gånger på den flata handen och av den transkriptionen framgår inte att båda händerna rör sig.

Entré slutligen är en tämligen udda interaktionsart genom att den förekommer enbart i tvåhandstecken med enkel artikulator med den andra handen som artikulationsställe. I några tecken innebär den också en viss aktivitet hos den hand som är artikulationsställe. Det här artikulationselementet kallas mottagning i beskrivningen av tecknad svenska (Bergman 1977) där den betecknar just den rörelse som artikulationsstället gör. Det finns dock tecken där artikulatorn gör sin entré utan att bli aktivt mottagen av den andra handen och det är orsaken till att symbolen € här delvis representerar ett annat

teckenelement och har en annan beteckning.

- (40) $A \uparrow \wedge \uparrow \leftarrow \epsilon$ I tumvinkelhanden framåtriktad höger-
vänd
'medlem' II vinkelhanden framåtriktad nedåtvänd
III föres åt vänster, entré

- (41) $A \uparrow V \wedge \uparrow \leftarrow \epsilon$ I tumvinkelhand framåtriktad uppåtvänd
II V-hand uppåtriktad inåtvänd
'par' III föres vänster, entré

I båda exemplen (40) och (41) innebär ϵ både att artikulatorn går in i artikulationsstället och att vänstra handen gör den mottagande rörelsen, dvs griper om artikulatorn med tummen.

Ett kroppsläge, nämligen munnen, kan liksom händerna öppnas och slutas vilket gör att entré är möjlig även i tecken med munnen som artikulationsställe:

- (42) $\circ B \uparrow \epsilon$ I munnen
'nöt' II tumhanden uppåtriktad vänstervänd
III entré (förs in i munnen som "biter till" om tummen)

Därmed är de olika artikulationssymbolernas användning i fält III (och II) beskriven. Det som återstår att redogöra för är "de övriga symbolernas" användning.

| och — preciserar den högra handens initiala position relativt den vänstra oavsett den senares aspektfunktion. Dessa diakritiska symboler kan således förekomma som komplement till vänster hand både i dess egenskap av artikulationsställe och när den ingår i dubbel artikulator. De skrivs vid den vänstra handens symbol enligt följande:

X	X	hh framför vh
X	X	hh innanför vh
X	' X	händerna bredvid varandra
\bar{X}	X	hh ovanför vh
\underline{X}	X	hh nedanför vh

- (43) $J \rightarrow J \leftarrow \circ$ I flat hand högerriktad inåtvänd
'gräns' II flat hand vänsterriktad inåtvänd
III hh föres under kontakt åt höger på utsidan av vh

- (44) $J \rightarrow G \uparrow \uparrow \bullet$ I flat hand högerriktad inåtvänd
 'mätt' II knuten hand framåtriktad vänster-
 vänd, hh innanför vh
 III föres fram till kontakt
- (45) $J \uparrow \uparrow D \uparrow \leftarrow \bullet$ I flat hand framåtriktad högervänd
 'hamn' II D-hand framåtriktad nedåtvänd, bred-
 vid varandra
 III hh föres åt vänster, kontakt
- (46) $J \uparrow \uparrow J \uparrow \uparrow \nabla \Delta$ I flat hand framåtriktad nedåtvänd
 'rot' II L-hand framåtriktad vänstervänd,
 hh under vh
 III förs nedåt samtidigt som den föränd-
 ras till nyphand
- (47) $\uparrow \bar{G} G \uparrow \uparrow :$ I neutrala läget
 'demonstrera' II knutna händer framåtriktade vända
 mot varandra, hh ovanför vh
 III (båda) föres framåt 2 ggr

När en hand fungerar som artikulationsställe och den andra handen artikulerar ovanpå denna markeras detta normalt inte (se exv 19, 21, 35). Det omarkerade fallet i tecken med dubbel artikulator är när händerna är bredvid varandra (se exv 4, 16, 23, 27).

| och - kan också användas som komplement till symboler för kroppslägen för att mer exakt ange var vid detta läge handen artikulerar:

- (48) $\Delta | L \uparrow \bullet :$ I näsans högra sida
 'tant' II pekfingeret uppåtriktat vänstervänt
 III kontakt upprepas
- (49) $\bar{\varepsilon} T \uparrow \bullet :$ I ovanför munnen
 'brun' II T-handen framåtriktad vänstervänd
 III kontakt upprepas

Schematisk sammanfattning av teckentranskriptionen

artikulationsställe

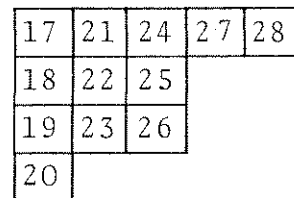
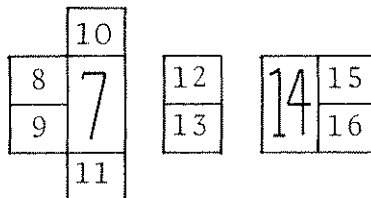
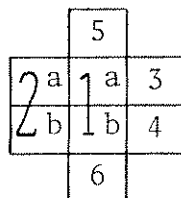
artikulator

artikulation

I

II

III

- 1 - stora lägessymboler (inkl handformer)
- 1a - små "höga" lägessymboler
- 2, 2a, 2b - som ovan vid dubbelt kroppsläge
- 3 - attitydriktning om 1 = handform eller underarmen;
- diakritisk lägessymbol till 1a
- 4 - attitydvridning om 1 = handform eller underarmen;
- diakritisk lägessymbol till 1b
- 5, 6 - diakritisk lägessymbol om 1 = handform
- 7 - handform för vh vid dubbel artikulator
- 8 - attitydriktning hos vh
- 9 - attitydvridning hos vh
- 10, 11 - diakritisk lägessymbol vid dubbel artikulator
- 12, 13 - bibehållen interaktion
- 14 - handform hos hh
- 15 - attitydriktning hos hh
- 16 - attitydvridning hos hh
- 17 - 28 - artikulationssymboler;
- efter ⇒ handformssymbol;
- siffror eller : för rörelseantal

ARTIKULATIONSSTÄLLE

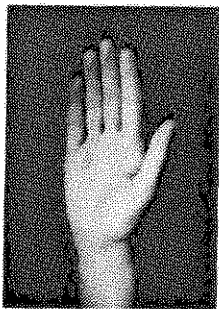
ARTIKULATOR

ARTIKULATION

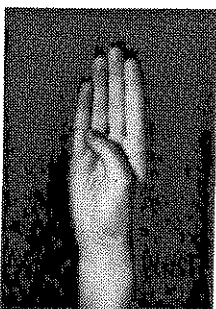
Läge	ansiktet, i huvudhöjd	övre delen av ansiktet	nedre delen av ansiktet	nacken	hjässa	pannan	sidan av huvudet, örat	ögat	kinden	näsan	munnen	hakan	halsen	bröstit	vänster sida av bröstet	höger sida av bröstet	axeln	höften	magen, mellangärdet	armen	överarmen	benet		
Handform	J	D	Y	H	T	A	A	A	S	Σ	O	G	Θ	E	B	L	↑	↓	N	V	U	R	M	
Handform	flata handen	D-handen	sprethanden	4-handen	flata tumhanden	vinkelhanden	tumvinkelhanden	A-handen	S-handen	klohanden	O-handen	knutna handen	hållhanden	E-handen	tummen	pekfingret	vinklade pekfingret	krokfingret	N-handen	V-handen	dubbelkroken	långfingret	M-handen	
W	W-handen	I	I	I	J	J	J	Δ	T	Y	A	K	H	Y	Z	Attityd	riktning	vridning	←	→	↑	↓	^	v
Rörelseriktning	vänster	höger	vänster-höger	fram	in	fram-in	upp	ner	upp-ner	Rörelseart	båge	o	cirkel	vrids	slås	spelar	förändras	strör						
Interaktionsart	≈	λ	λ	↻	X	∠	hakning	€	•															

ÖVRIGA SYMBOLER

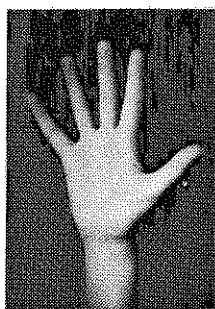
- ! och - höger hands placering relativt den vänstra eller annan kroppsdel
- : upprepad artikulation
- / sammansatt tecken

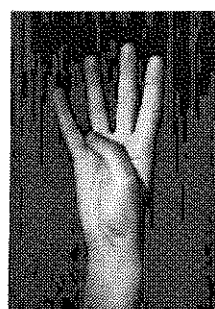
1) J flata handen

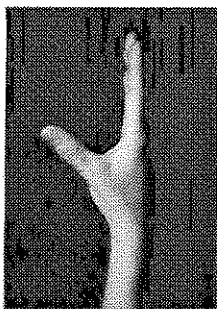
2) D-handen

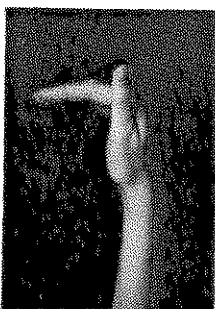
3) Y spretade handen

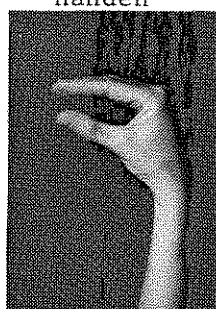
4) 4-handen

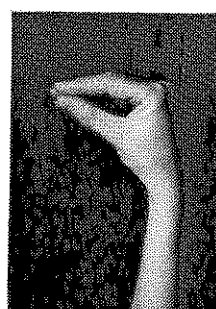
5) J flata tumhanden

6) A vinkelhanden

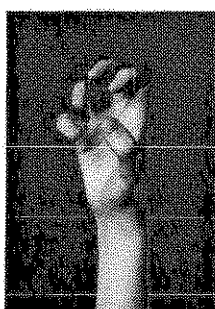
7) A tumvinkelhanden

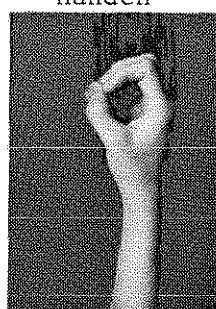
8) A-handen

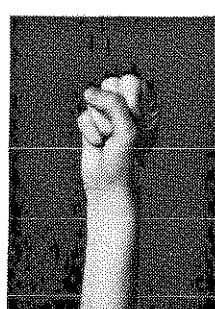
9) S-handen

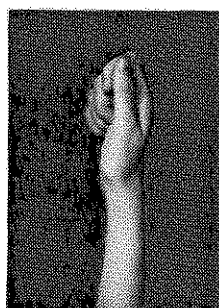
10) Σ klohanden

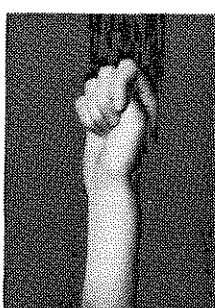
11) O-handen

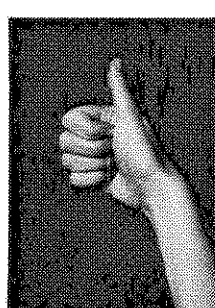
12) G knutna handen

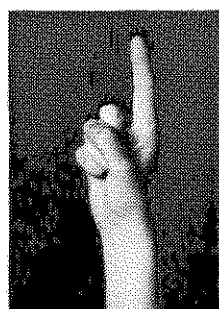
13) θ hållhanden

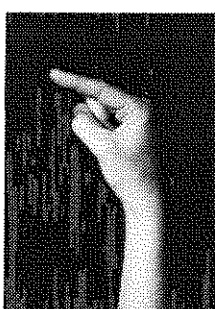
14) E-handen

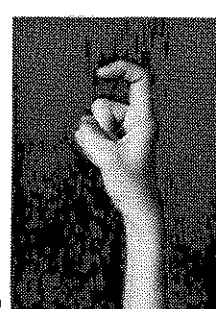
15) B tummen

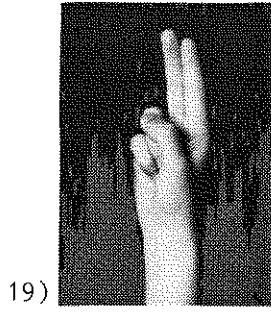
16) L pekfingeret

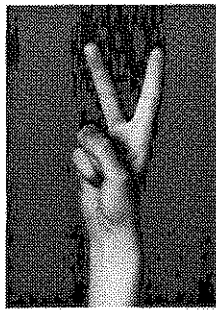
17) ↑ vinklade pekfingeret

18) ↑ krokfingeret

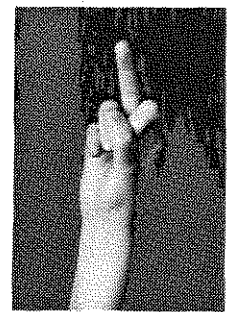
19) N-handen

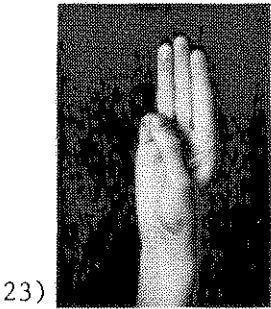
20) V-handen

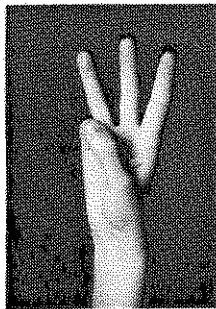
21) Ω dubbelkroken

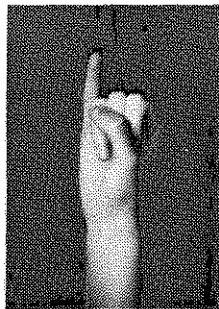
22) \mathcal{R} långfingret

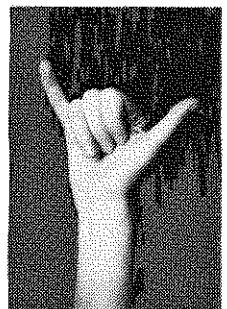
23) M-handen

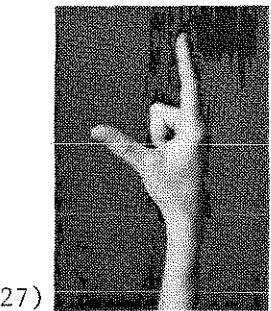
24) W-handen

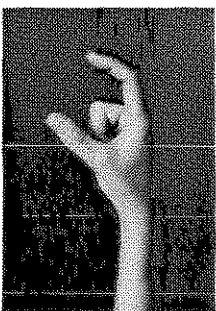
25) \mathcal{I} lillfingret

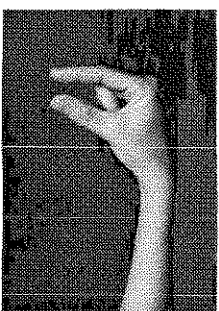
26) \ddagger flyghanden

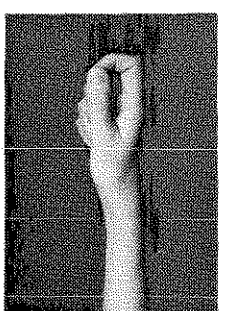
27) \perp -handen

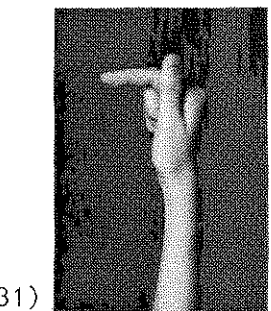
28) \cup måtthanden

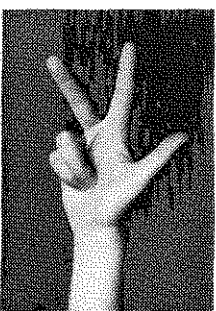
29) \downarrow raka mått-handen

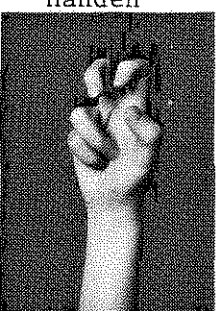
30) Δ nyphanden

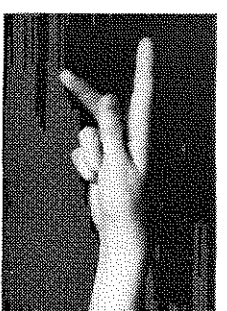
31) T-handen

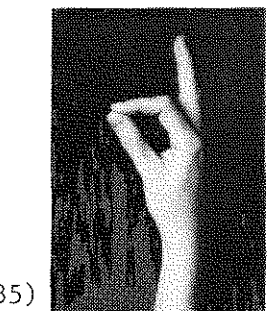
32) ∇ tupphanden

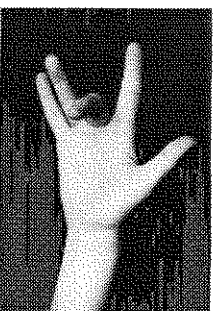
33) ∇ böjda tupp-handen

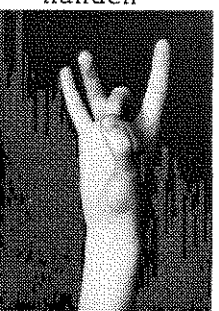
34) K-handen

35) \mathcal{H} stora nyp-handen

36) Ψ stora lång-fingret

37) \mathcal{Z} runda lång-fingret

TRANSKRIPTION AV TEXTER

Transkriptionssystemet som beskrivs i det följande gör på intet sätt anspråk på att vara uttömmande. Det beror delvis på att vi ännu inte med säkerhet kan säga vilka signaler det är som ingår i ett teckenspråksyttrandes fullständiga form. Det beror också på att transkription av tecknat språk är mycket tidskrävande. Med den videoutrustning vi använt under merparten av projekttiden fordras ca 6 timmar för att transkribera 1 minuts teckenspråksmonolog. Vid transkription av samtal behövs ca 1 timme för 1 sekunds teckenspråk (Baker & Padden 1978; Engberg et al 1981). Dessa omständigheter gör att samtliga observationer inte noteras utan att syftet med transkriptionen får avgöra vad som transkriberas och hur.

Vårt nuvarande system är i första hand avsett för analys av satsstrukturen i svenska teckenspråket. Det gör att vi i regel nöjer oss med att skriva tecken med svenska ord och avstår från att använda teckentranskriptionen utom i de fall där den får komplettera orden för att ange den exakta teckenformen. En transkription som däremot utgör underlag för t ex ett studium av artikulatoriska processer utformas på ett delvis annorlunda sätt med återgivande av finfonetiska observationer av händernas och övriga artikulatorers agerande.

I praktiken går naturligtvis transkription och analys ofta hand i hand under ömsesidig påverkan. Därför kan transkriptionen i sin nuvarande form ses som en arbetshypotes för vilka kroppsdelar som utgör språkets rörelseapparat och vilka signaler som har syntaktisk funktion. Det är dels våra egna iakttagelser av svenska teckenspråket, dels transkriptioner och beskrivningar av andra teckenspråk, som lett fram till den utformning systemet nu har. Så vet vi t ex att lokaliseringen, tecknens rumsliga placering i olika positioner framför den tecknande, har en central funktion i satsbyggnaden. Genom lokaliseringen tillordnas ett teckens referent en position som sedan utnyttjas vid bl a anaforisk referens. Vissa verbtyper kongruensböjs i enlighet med dessa positioner och kan på så

sätt markera grammatiska relationer i satsen (Engberg et al 1981). Dessa och liknande observationer gör att uppgifter om teckens placering i och rörelser mellan olika positioner noteras (se sid 30). Andra exempel på vad som noteras är observationer av ögonbrynnens rörelser som visat sig ha betydelse för signalerandet av olika satstyper (Liddell 1977; Baker & Padden 1978; Engberg et al 1981; Bergman 1982) och blinkningar, vars funktion som syntaktiska gränsmarkörer påvisats av Baker (1976).

Syftet med den här rapporten är emellertid inte att redogöra för vad vi kommit fram till i analysen av svenska teckenspråket utan endast att beskriva transkriptionssystemet. Man kan med fog ifrågasätta det meningsfulla i att bara presentera transkriptionen isolerad från beskrivning och analys av de data som transkriberats. Ett skäl till att det ändå görs är att delar av systemet redan används i undervisningssammanhang i några förenklade varianter som går tillbaka på denna utförligare transkription från forskningsarbetet. Så har t ex en del av konventionerna för hur tecken kan skrivas med svenska ord (se sid 29) anammats i det undervisningsmaterial som nyligen getts ut av Sveriges dövas riksförbund (Teckenspråk, 1982).

Transkriptionen görs på förtryckta A4-ark i ett system bestående av 11 rader (se Appendix I). Successiva element skrivs horisontellt från vänster till höger och simultant förekommande element skrivs vertikalt. Transkriptionen är tidsmässigt relativ såtillvida att den enbart anger elementens duration i förhållande till varandra. Absoluta tider anges inte. Vidare bör påpekas att transkriptionen görs ur den tecknandes perspektiv, dvs riktningsangivelser som höger och vänster avser dessa riktningar sett med den tecknandes ögon.

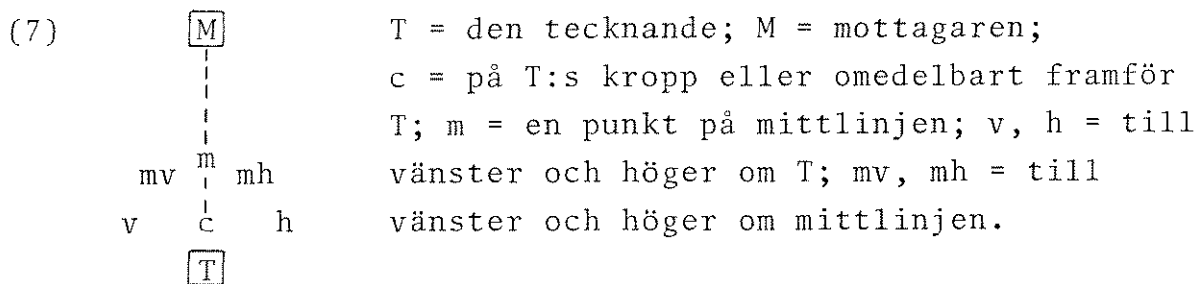
Innan vi övergår till beskrivningen av transkriptionssystemet rad för rad beskrivs först konventionerna för hur tecken återges (dessa är gemensamma för raderna fem och sex).

Tecken återges med svenska ord eller fraser - vilka enbart

ska betraktas som namn eller etiketter på tecknen. Orden väljs så att de fångar något av det väsentliga hos tecknets betydelse och skrivs normalt i sin oböjda grundform. Ordets ordklass-tillhörighet är inte nödvändigtvis densamma som tecknets. Så är t ex U-T ett verb i teckenspråket ('gå ut').

- (1) VETA Ord skrivna med versaler symboliserar
 ÅLDER tecken.
 JAG
 TVÅ
- (2) HÅLLA-I-HÅRT Bindestreck mellan ord skrivna med versaler
 VET-INTE avser också enskilda tecken. - Skillnaden
 VI-TRE mellan skrivsätt (1) och (2) är inte att
 de anger olika typer av tecken. Att (2)
 finns beror helt enkelt på att det finns
 tecken som fordrar flera ord för att åt-
 minstone en del av tecknets betydelse skall
 komma till uttryck i teckennamnet.
- (3) J-O-B-B Ord med bindestreck mellan bokstäverna an-
 M-O-R-M-O-R ger bokstavering, dvs användning av handal-
 V-E-T fabetets bokstäver. Av transkriptionen
 U-T framgår inte om varje bokstav utförs eller
 N-U om strykning av en eller flera bokstäver
 gjorts.
- (4) DÖV/LÄRARE Snedstreck mellan ord anger att tecknet är
 VARM/ELEMENT sammansatt. Detta är emellertid inte kon-
 TÄNK/DJUP sekvent genomfört i transkriptionen efter-
 'begåvad' som vi ibland föredrar att ge betydelsen
 hos tecknet framför att ange formen. Sam-
 mansättningar skrivs därför ibland med
 enkla tecken: VARFÖR i st f GÖRA/VAD.
- (5) FINNS_INTE En båge nedtill mellan tecknen anger kon-
 VET_INTE traktion, dvs att tecknen dragits samman.
- (6a) KIVASxxxx Båda dessa skrivsätt, med x och med siffror,
 KIVASx5 utnyttjas för att beteckna upprepningar.
- b) VILL-INTExxx Ingen skillnad görs här mellan morfologisk
 VILL-INTEx4 reduplikation (6a) och upprepning av ett
 helt tecken (6b).

För transkription av lokalisation samt riktnings- och rörelsebeskrivningar utnyttjas följande positioner (fritt efter Engberg et al 1981):

HUS-mv	Positionsbeteckningarna förenas med bindestreck med respektive teckennamn. Om tecknet är en pekning (HAN) anger inte positionsbeteckningen primärt var tecknet utförs (var handen hålls) utan i vilken riktning den pekar. Dubbla positionsangivelser anger rörelseriktning hos böjda teckenformer.
PERSON-mh	
SITTA-h	
HAN-mv	
TA-FAST-mh-c	
KNUFFA-c-m	

KOMMA-h₁-h
 Utnyttjas flera delpositioner inom ett område anges detta med index (stigande nummer för större avstånd). Exemplet här anger att handen (L^h) vid tecknets början befinner sig vid h₁ och sedan rör sig inåt mot den tecknande till h.

(8)	gest	Med gest avses sådant agerande hos händerna som inte uppfattas som ett tecken. Med paus avses ett uppehåll i händernas agerande medan andra icke-manuella aktiviteter förekommer. Viloläge avser en tydlig avslutning på en yttrandesekvens (en tur), t ex att händerna läggs i knät eller att armarna läggs i kors.
	paus	
	viloläge	

H ä n d e r (rad 5)

Raderna 5, 6 och 7 utgör tillsammans transkriptionen av den manuell producerade komponenten av ett yttrande. I det omar-

kerade fallet, dvs när en högerhänt person utför tecken med enkel artikulator med höger hand, skrivs teckennamnen på den här raden, även när de betecknar tvåhandstecken. Ex:

(9)	händer	JAG LEKA MIN BROR
	översättn	Jag lekte med min bror

V ä n s t e r h a n d (rad 6)

På den här raden skrivs tecken som utförs med vänster hand som artikulator av en i övrigt högerhänt tecknande person. Om den tecknande under en sekvens övergår till att teckna vänsterhänt skrivs eventuella tecken med dubbel artikulator här.

(10)	händer	SJUK/HUS
	vänster	STICKA-IVÄG-c-v
	översättn	De stack till sjukhuset

Det här exemplet visar hur STICKA-IVÄG utförs med vänster hand och att höger hand därefter tecknar SJUK/HUS. - Eftersom det första ledet i det sammansatta SJUK/HUS har enkel artikulator (med armen som ställe: $\langle \rightarrow \leftarrow A \uparrow \sim \rangle$) kan vi se att det är högerhänt utfört. HUS däremot har dubbel artikulator och låter sig inte alltid bestämmas med säkerhet med avseende på vänster- eller högerdominant utförande.

Samtidiga tecken noteras på varsin rad. Höger hand skrivs då på rad 5 och vänster på rad 6:

(11)	händer	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LÖRDAG	SÖNDAG
	vänster	ETT	TVÅ	TRE	FYRA	FEM
	översättn	se kommentar nedan!				

(11) utläses som att två tecken utförs samtidigt och att de parvis börjar och slutar samtidigt. Att översätta det här yttrandet är nästan inte möjligt. Den närmaste svenska motsvarigheten hittar vi i hur man räknar antal dagar genom att uttala dagarnas namn och samtidigt räkna på fingrarna (på olika individuella sätt).

En heldragen linje markerar ett elements duration relativt de

övriga:

(12)	händer	ETT RUM-mh PEK-mh BO HAN-mh
	vänster	
	över-sättn	I det rummet bodde han

Exemplet ovan visar hur vänstra handen från tecknet som har dubbel artikulator i neutrala läget hålls kvar i mh medan den högra handen slutför meningen.

Det har slumpat sig så att vi inte transkriberat någon vänsterhänt informant. Eftersom raderna 5 och 6 kommit att representera höger respektive vänster hand kan lämpligen följande förändring göras i schemat vid transkription av vänsterhänta:

(13)	höger	(5)
	händer	(6)

Rad 7 saknar rubrik. Den används dock primärt för en mer utförlig beskrivning av tecknens form med hjälp av tecken-transkriptionen. Av de svenska namnen på tecknen framgår ju inte alltid för den teckenspråkskunnige vilket tecken som avses (ibland inte ens för den som själv transkriberat). För att markera olikheter i formen på tecken som kommit att återges av samma ord används ibland handformssymboler ev åtföljda av attitydbeskrivningar vilket ofta är tillräckligt för att skilja tecknen åt:

(14)	händer	FLYGA	FLYGA
	(rad 7)	⚡	←JJ→

Ö g o n (rad 4)

Här transkriberas observationer av både blickriktning och ögonens öppningsgrad, dvs ögonlockens rörelser.

(15)	∨	Blinkar.
	∨—	Ögonen slutna, blundar.
	◇	Ögonen vidgade.
	×	Ögonen smala, kisande.
	+K, -K	K står för ögonkontakt med mottagaren.
	bh, hh, vh	När den tecknande ser på sina händer (en eller båda) medan de utför ett tecken anges det med någon av dessa förkortningar.

I övrigt beskrivs blickriktningen med enkla riktningsangivelser eller kombinationer av dessa (fram; höger-ner). Det är dock bara när blickriktningen har rent språklig funktion som den exakta riktningen noteras. Annars skrivs -K.

H u v u d (rad 3)

I det omarkerade fallet är ansiktet vänt framåt mot mottagaren och hålls rakt så att hjässan är uppåtriktad. Förändringar från denna position noteras med riktningsangivelser samt

(15) vrid	Vrid anger åt vilken håll ansiktet är vänt.
böj	Böj anger hjässans riktning.
fram	Huvudet kan också föras framåt och bakåt
bak	(med hjässan oförändrat upp och ansiktet fram) och det anges med bara riktningarna fram och bak.
skakar	Vrids åt sidan och tillbaka.
nickar	Böjs fram och tillbaka.

K r o p p (rad 2)

Med kropp avses axlar och överkropp. Också här beskrivs förändringarna med riktningar samt vrid och böj.

Ö g o n b r y n (rad 1)

Ögonbrynnens artikulationsförmåga är jämförelsevis begränsad. Deras rörelser transkriberas med upp eller hop (sammandragna).

M u n (rad 8)

(16) BROR	Ord skrivna med versaler på rad 8 avser
TRO	svensk munavläsebild, dvs att munnens rörelser liknar dem som syns när ordet uttalas.
TRE	
GLAD	Hela ordet skrivs ut, alltså även bokstäver för de segment som normalt inte lämnar några synliga spår efter sig i form av läpp-, tung- eller käkrörelser.

- (17) glad Med små bokstäver skrivs uppgifter om mun-
öppen nens utseende.
hopknipen
- (18) MM Par av versaler symboliserar orala adverb
II vars form delvis liknar de ljuds avläsebil-
BA der som bokstäverna betecknar.

U t t r y c k (rad 9)

Här görs kommentarer om teckenutförandet (om storlek, hastighet, sätt) och om ansiktsuttryck som inte framgår av transkriptionen av de enskilda artikulatorernas agerande.

Ö v e r s ä t t n i n g (rad 10)

Översättningen ska ses som ett sätt att ange betydelsen hos teckenspråksmeningarna. Ex (10) "STICKA-IVÄG-c-v SJUK/HUS", som översattes med "De stack till sjukhuset", är hämtat från en berättelse (Appendix I, sid iv, sektion B) och är alltså präglad av den kontext det förekommer i, något som avspeglas i översättningen. Trots subjeksstrykningen, vilken är vanlig i svenska teckenspråket, vet vi av sammanhanget att det är fråga om flera personer (de, föräldrarna). Och visserligen saknar teckenspråket tempusböjning, men vi vet ändå att det utspelas i förfluten tid (Appendix I, sid i, sektion A) varför det är rimligt att svenskt preteritum används i översättningen. - Översättningen bygger naturligtvis på information om alla artikulatorerna, utan vilken den förenklade transkriptionen "STICK-IVÄG-c-v SJUK/HUS" svårligen låter sig översättas.

Översättningarnas syfte är således inte att åstadkomma en elegant sammanhängande svensk text utan endast att ange betydelsen mening för mening. Därför ska de översättningar som gjorts i Appendix I inte läsas som en svensk version av teckenspråksberättelsen, utan bara som hjälp till den icke teckenspråkskunnige att få en viss uppfattning om betydelsen hos den transkriberade texten. - Att översätta från teckenspråk

till skrivnen svenska innebär för övrigt ytterligare en komplikation utöver dem som alltid finns vid översättning, nämligen att teckenspråket är ett talspråk (som saknar skrift och därmed skriftspråk).

Rad 11 är en reservrad med plats för kommentarer om t ex samtalspartnerns beteende.

Referenser

- Baker, C. (1976): Eye-openers in ASL. California Linguistics Association Conference Proceedings. San Diego State University.
- Baker, C. (1980): Sentences in American Sign Language. I Baker, C. & R. Battison (eds.): Sign language and the deaf community. Essays in honor of William C. Stokoe. National Association of the Deaf (USA).
- Baker, C. & D. Cohely (1980): American Sign Language: A teacher's resource text on grammar and culture. Silver Spring, Md: T.J. Publishers, Inc.
- Baker, C. & C. Padden (1978): Focusing on the nonmanual components of American Sign Language. I Siple, P. (ed.): Understanding language through sign language research. New York: Academic Press.
- Battison, R. (1978): Lexical borrowing in American Sign Language. Silver Spring, Md: Linstock Press.
- Bergman, B. (1974): Teckenspråkets lingvistiska status. Rapport nr III. Stockholms universitet, institutionen för lingvistik.
- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning nr 28. Stockholm: LiberLäromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, B. (1979): Dövas teckenspråk - en inledning. Forskning om teckenspråk nr III. Stockholms universitet, institutionen för lingvistik.
- Bergman, B. (1982): Några satstyper i svenska teckenspråket. Forskning om teckenspråk nr XI. Stockholms universitet, institutionen för lingvistik.
- Brennan, M., Lawson, L. & M. Colville (1980): Words in Hands. Edinburgh, Moray House College.
- Engberg, E., Hansen, B. & R. Kjaer Sørensen (1981): Døves tegnsprog. Træk af dansk tegnsprogs grammatik. København: Arkona.
- Klima, E. & U. Bellugi (1979): The signs of language. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Liddell, S.K. (1977): Non-manual signals in American Sign Language: A many layered system. I Stokoe, W.C. (ed.): Proceedings of the first national symposium on sign language research and teaching (Chicago).
- Reilly, J. & M. McIntire (1978): ASL and PSE: What's the Difference? I Caccamise, F. (ed.): American Sing Language in a bilingual, bicultural context. Proceedings of the Second national symposium on sign language research and teaching (Coronado, California).

- Stokoe, W.C. (1960): Sign language structure: an outline of the visual communication systems of the American deaf. Studies in linguistics, Occasional papers nr 8. University of Buffalo, New York.
- Stokoe, W.C. & C. Baker (1977): Research problems and techniques. I Stokoe, W.C. (ed.): Proceedings from the First national symposium on sign language research and teaching (Chicago).
- Stokoe, W.C., Casterline, D. & C.G. Croneberg (1965): A dictionary of American sign language on linguistic principles. Washington: Gallaudet College Press.
- Teckenordbok (1971), utg Sveriges dövas riksförbund, Borlänge. Redaktör Elsa Fondelius.
- Teckenspråk (1982), utg Sveriges dövas riksförbund/Brevskolan, Stockholm.
- Wallin, L. (1982): Sammansatta tecken i svenska teckenspråket. Forskning om teckenspråk nr VIII. Stockholms universitet, institutionen för lingvistik.

Transkription av en berättelse framförd av
Jan Herbst på svenska teckenspråket.

ögon- bryn							bakåt
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							
ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn							
kropp							
huvud	fram böj hö vrid	vä vrid	fram böj bh	vä vrid		hö ner	◇ →
ögon							
händer	FALLA-BAKLÄNGES-m-mh	SLÅ-I-BAKHUVUDET	SPRICKA	BAKHUVUDET-SPRICKER	BLÖDA-PÅ-BAKHUVUDET	SE	FÖRSKRÄCKT
vänster							
mun							
uttryck							rädd
över- sättn							

ögon- bryn									
kropp		hö böj v axel upp}						fram	gest
huvud		vä vrid					vä vrid	fram	gest
ögon		vä } vrid upp}	vä	nickar	fram böj	vä	vä	fram	gest
händer		HÅLLA-SIG-FAST-I-h	MIN	MORMOR					
vänster		HJÄRTAT-BANKAR x 2						KOMMA-v ₁ -v	
mun		Λ^ N^ ←						L^	
uttryck		II		MORMOR				ÅH	
över- sätt		rädd						förskräckt	
		bakom gardinerna.							
		Jag höll fast mig och var väldigt rädd.							
		Min mormor kom och ...: "Oj, oj, oj!"							A
ögon- bryn									
kropp		vä böj	fram					fram	
huvud		hö böj v vä vrid	fram böj					fram böj	
ögon		+K } v vä	vä	nickar	fram böj	+K	+K	hö vrid	
händer		SKYNSA RINGA-OCH-TALA-I-TELEFON						hö	
vänster		MIN PAPPA/MAMMA	KOMMA-HIT-v-c					ner	
mun		SKYNSA	PAPPA/MAMMA	KOMMA-HIT-v-c				KOM-HIT x 2 -h-c	
uttryck			PAPPA MAMMA					KOM	
över- sätt		Hon skyndade iväg och ringde.						irriterad	
		Mina föräldrar kom.							
		(De sa:) "Kom hit, kom hit!"							

ögon- bryn					
kropp					
huvud	hö böj v axel upp	hö vrid	hö vrid	hö vrid	hö vrid fram böj
ögon	skakar x 4 vå upp	vå vrid fram böj	skakar x 2 vå vrid fram böj	vå ner	fram böj vrid fram böj
händer	ögon vå vrid	ögon vå vrid	ögon vå vrid	ögon vå vrid	ögon vå vrid
vänster	HÅLLA-SIG-FAST-I-h	HÅLLA-SIG-FAST-I-h	HÅLLA-SIG-FAST-I-h	HÅLLA-SIG-FAST-I-h	HÅLLA-SIG-FAST-I-h
	VILL-INTE x 2	POLIS	KOMMA-mv-c	JAG	VILL-INTE
	L^	GG•	L^	GG•	
mun	spänd NEJ x 4	hopknipen	POLIS	KOMMA	OCH TA
uttryck	bestämd				VILL INTE NEJ
över- sätt	(Jag sa:) "Nej, nej!"		Jag ville inte att polisen skulle komma och ta mig, det ville jag inte. "Nej!"		A
ögon- bryn					
kropp					
huvud	vå böj	nickar	fram böj	vå vrid	fram böj
ögon	+K ner +K	vå	+K	vå	+K ner
händer	LÅT-VARA-c-h	SJUK/HUS	HÅLLA-SIG-FAST-I-h	SNART	TRÖTT
vänster	STICKA-IVÄG-c-v			paus	GE-FAN-I-c-mh
mun	sluts	SJUKHUS			TRÖTT
uttryck		bestämd			
över- sätt	"Låt honom vara!"	De stack till sjukhuset.	Jag stod kvar.	Jag blev snart trött.	Jag gav upp och

ögon- bryn	upp								
kropp									
huvud	fram böj vä vrid	fram böj hö vrid							
ögon	+K	+K	hö	+K	-K				hö
händer	N-U	SOVA	LÄGGA-SIG-OCH-SOVA	IMORGN	MORGN	BROR	AVLÅNG-PÅ-HUVUDET	LINDA-OM-HUVUDET x 4	paus
vänster									
mun	NU	SOVA	NÄSTA	MORGN	BROR				öppen, mun- giporna ner
uttryck									snopen →
över- sättn									bandage om hela huvudet.
ögon- bryn									
kropp									
huvud	vä vrid	nickar x 3 hö vrid							
ögon	vä	hö							
händer	POLIS	TA-FAST-mh-c	INTE	LUGN	paus	MÄRKLIGT	paus	FÖRSTÅ	gest
vänster									viloläge
mun									
uttryck									
över- sättn									

A

B

Men sen förstod jag ...